

İSTANBUL TIP FAKÜLTESİ'NDE UYGULANAN "EĞİTİCİ EĞİTİMİ" PROGRAMININ ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ¹

Nuray YOLSAL*, Selma KARABEY*, Ayşen BULUT**, Güler BAHADIR***,
Zeynep AYDIN****

ÖZET

Bu araştırmada 1997 yılından beri yürütülen "Eğitici Eğitimi" kurslarının etkilerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Eğitici eğitimi kurslarının uzun erimli etkilerini değerlendirmek, kursa katılımdan en az 6 ay sonra uygulanan bir görüşme formu ile İstanbul Tıp Fakültesi'nde görev yapan 86 öğretim üyesinin görüşleri alınarak gerçekleştirildi. Katılanların %20'si uzman, %38'i doçent ve %42'si profesördü. Öğretim üyelerinin %72'si kurs sırasında öğretilenleri işyerlerinde kullanabildiklerini belirttiler. Kurstan sonra öğrencilerin soru sorması, geri bildirimde bulunması gibi öğrencilerle etkileşimin arttığını söyleyen görüşler çoğunluktadır. Araştırmamızın, kursun kalıcı etkilerini belirlemede kurs bitiminde yapılan değerlendirmelerden daha değerli olduğunu düşünsek de bu etkilere yine de temkinli yaklaşmak daha doğru olacaktır. Çünkü araştırma öğretim üyelerinin görüşlerini yansıtmaktadır. Bununla birlikte öğretim üyelerini motive etmekte ve yeni yaklaşımları kullanmalarına fırsat yaratmaktadır.

Anahtar kelimeler: Tıp eğitimciliği, eğitici eğitimi,

SUMMARY

Training of trainers (TOT) programs and the evaluation of its effects in Istanbul Faculty of Medicine. This report aims to present an assessment of the impact of the "Training of Trainers -TOT" courses which have been conducted since 1997. The long-term effects of TOT programmes were assessed through a self-filled questionnaire given to the course participants following a minimum period of six month after completion of the TOT course. The 86 participants were medical teachers from the Istanbul Faculty of Medicine were included in this analysis. Twenty percent were instructors, 38 % were associate professors and 42 % were full professors. Seventy two percent of the medical teachers stated that they were able to implement the knowledge/skills they had acquired during the TOT course in their teaching. The majority of participants who attended the course reported more feedback from the students and enhancement of student-faculty interaction. While these results appear to be promising and seem to indicate that TOT courses have a long lasting impact, one must not forget that these results are based on the views expressed by the teachers. However, these courses doubtless serve to motivate the teaching staff and to provide them with opportunities for more efficient teaching.

Key words: Medical teaching, training of trainers

GİRİŞ

Tıp eğitiminde tüm dünyada geleneksel eğitimden entegre, öğrenci merkezli ve probleme dayalı eğitim sistemlerine geçiş artmaktadır⁽⁸⁾. Değinilen tıp eğitimi sistemlerinde öğrencinin dinleyici olduğu pasif eğitim teknikleri yerine, öğrencinin katılımcı ve yaratıcı

olduğu aktif eğitim yöntemleri ağırlık taşımaktadır⁽⁶⁾. Tıp eğitimcilerinin, eğitim biliminin gelişiminden yararlanarak eğitimcilik görevlerini daha iyi yapıyor hale getirilmesi fikri ilk kez 1988'de Edinburgh toplantısı sonuç bildirgesinde yer almıştır. Bu bildiri de tıp eğitimcilerinin yalnızca bir konuda uz-

Mecmuaya geldiği tarih: 18.08.2000

Bu makale İstanbul Üniversitesi Araştırma Fonunca BEKADEP projesi (B-381/23032000) olarak desteklenmiştir.

* İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Çapa, İstanbul

** İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi, Kadın ve Çocuk Sağlığı Eğitim Araştırma Birimi, Çapa, İstanbul

*** İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, Çapa, İstanbul

**** İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi, Fizyoloji Anabilim Dalı, Çapa, İstanbul

man değil, alanlarının eğiticileri olarak yetiştirilmesinin eğitimin başarısı açısından gerekliliği vurgulanmıştır (1). İstanbul Tıp Fakültesi'nde eğitimde ağırlıklı olarak geleneksel yöntemler uygulanmaktadır. Türkiye'nin diğer üniversitelerinde olduğu gibi bizde de öğretim üyeleri herhangi bir eğitici formasyonu olmadan bu görevlerini yürütmektedirler. Bu eksiği gidermeye yönelik olarak İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Eğitimi Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin isteği üzerine Tıp Fakültesi öğretim elemanları için "eğitici eğitimi" kursları uygulanmaya başlanmıştır (3).

İstanbul Tıp Fakültesinde Eylül 1997-Ocak 2000 tarihleri arasında yedi "eğitici eğitimi" kursu düzenlendi. Kurs programı ve içeriği üreme sağlığı eğitimcilerine yönelik olarak CEDPA (10) ve JHPEIGO(11) tarafından hazırlanan eğitici eğitimi rehberlerinden ve Dünya Sağlık Örgütü'nün ilgili kitabından (6) yararlanılarak hazırlandı Eğitim ekibini başlangıçta İ.Ü. Çocuk Sağlığı Enstitüsü, Kadın ve Çocuk Sağlığı Eğitim Araştırma Birimi, İstanbul Tıp Fakültesi ve Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı'nda görevli ve eğitim becerileri alanında deneyimli öğretim üyeleri oluşturdu. Sonraki kurslarda ilk kursa katılan öğretim üyelerinden gönüllü olanlar da eğitim ekibi içinde yer aldılar. Kurs programında öğrenme biçimleri, yetişkinler nasıl öğrenir, eğitim yöntemleri, iletişim becerileri, olumlu eğitim ortamı oluşturma, görsel-işitsel araçların geliştirilmesi, klinik eğitim/demonstrasyon, yetiştiricilik, grup dinamikleri, eğitim oturumu planlama ve bilgi/beceri değerlendirme geçreleri konuları yer aldı. Bu konular aktarılırken küçük grup tartışmaları, rol yapma, beyin fırtınası, vaka tartışması gibi tümüyle katılımlı eğitim yöntemleri kullanıldı.

Her kursun bitiminde o kursla ilgili bir değerlendirme yapılmıştır. Ancak, kursun etkilerinin zaman geçtikçe değişebileceği göz önünde tutularak, daha uzun erimli etkilerini

belirleyebilmek amacıyla bu çalışma planlanmıştır. Çalışmada 1997 den bu yana yürütülen "eğitici eğitimi" kurslarının etkilerinin öğretim üyelerinin kendileri tarafından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

MATERYAL ve METOD

"Eğitici Eğitimi" kurslarına İstanbul Tıp Fakültesi üyeleri dışında ve diğer fakülte ve kurumlarda eğitim görevi üstlenmiş 141 gönüllü öğretim üyesi katıldı. Bu araştırmanın kapsamına ise sadece İstanbul Tıp Fakültesi'nde görev yapmakta olan ve Ekim 1997 - Mart 1999 tarihleri arasındaki eğitim becerileri kursuna katılmış 86 öğretim üyesinin değerlendirmeleri dahil edildi. Ocak 2000'de bir kurs daha gerçekleştirildi, ancak uzun erimli etkilerinin belirlenebilmesi için yeterli süre geçmemiş olduğundan bu kursun katılımcıları kapsam dışında bırakıldı. Öğretim üyelerinin kurs süreci yanı sıra, kurslarda edindikleri bilgi ve becerilerin kendi uygulamalarına nasıl yansıdığına ilişkin görüşlerini sorgulayan bir görüşme formu hazırlandı. Görüşme formları Aralık 1999 - Şubat 2000 tarihleri arasında öğretim üyelerine bir zarfla iletildi ve isimsiz olarak bir hafta sonra geri alındı. Görüşme formunda Likert tipi ölçek kullanıldı. Sonuçlar Epi-Info bilgisayar programı kullanılarak irdelendi.

BULGULAR

Araştırmaya dahil edilen 86 öğretim üyesinin yaş ortalaması 42.94 ± 8.17 (min:31, maks:65), %36'sı erkek, %64'ü kadın, %20'si uzman, %38'i doçent ve %42'si profesördür.

Kursa katılan öğretim üyelerinin kurs süreci ile ilgili görüşleri sorulduğunda alınan yanıtlar öğretim üyelerinin görev unvanlarına göre incelenmiştir. Bu bilgilerin yüzde dağılımı Tablo 1'de görülmektedir. Bir öğretim üyesi görev unvanını belirtmediği için de-

Tablo 1. Kursta katılan öğretim üyelerinin kurs süreci ile ilgili görüşleri (n=85)

Sorular	"Katılıyorum"* yanıtı veren öğretim üyeleri yüzdesi					İstatistik	
	Uzman n= 17	Doçent n= 32	Profesör n= 36	Toplam n= 85	x ²	p	
Kursun amaçları ve hedefleri açıktı	94.1	96.9	100.0	97.6	1.87	0.392	
Bilgiler net bir şekilde aktarıldı	94.1	90.6	97.2	94.1	1.33	0.513	
Teori-pratik arasında denge kurulmuştu	88.2	90.6	88.9	89.4	0.09	0.958	
Kendime güvenimi artırdı	82.4	78.1	91.7	84.7	2.49	0.288	
Öğretilenleri işyerinde kullanabildim	58.8	75.0	77.4	72.9	2.21	0.338	

*Kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum yanıtları birleştirilmiştir. Diğer yanıtlar emin değilim, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum şeklindedir.

ğerlendirmeye alınmamış ve bulgular 85 öğretim üyesinin yanıtlarını yansıtmıştır.

Sorulara verilen yanıtlar öğretim üyelerinin unvanlarına göre istatistiksel olarak incelenmiştir. Tablo 1'deki soruların hiçbirinde gruplar arasında önemli bir fark belirlenmemiştir.

Öğretim üyelerinin kurstan kazandıkları bilgi ve becerileri sonraki eğitim uygulamalarına yansıtma durumları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Kurstan sonraki eğitim uygulamalarında kursta ilgili bilgi ve becerilerden hangilerinin kullanıldığı sorulduğunda en fazla söylenenler: "öğrencileri soru sormaya özendirme", "slayt, asetat gibi görsel ders malzemelerini yeniden düzenleme" "öğrencilerle sıcak ilişki kurma" ve "yazılı olmasa da her ders/toplantı için amaç öğrenim hedefi oluşturma" dır. En az uygulandığı söylenenler ise "derse ısınma uygulaması ile başlama", "diğer öğretim üyelerine eğitimi kolaylaştıran yöntemlerde teknik destek olma" ve "yazılı olarak amaç ve öğrenim hedefi" oluşturmamıştır.

Her bir soruya verilen yanıtlar öğretim üyelerinin unvanlarına göre istatistiksel olarak incelenmiştir. Tablo 2'deki sorularda da

gruplar arasında önemlilik gösteren bir fark belirlenmemiştir.

Öğrendiklerini uyguladığını söyleyen 75 öğretim üyesi, öğrendikleri uygulamaların eğitim üzerine etkisini Tablo 3'de görüldüğü gibi değerlendirmişlerdir.

Bir uygulamanın başka bir uygulamayı kolayladığı düşünülerek, birlikte değerlendirildiğinde derse ısınma uygulaması ile başladığını söyleyenlerin (n=29) % 82.7'si öğrencilerinin daha çok soru sormaya başladığını söylemişler ve bu görüşü desteklemişlerdir.

Katılımcıların %87'si kurs sırasında hazırladıkları eylem planlarını kurstan sonra gerçekleştirebildiklerini, ancak yarısı bunu tamamen kendi çabalarıyla başardıklarını ifade etmişlerdir. Eylem planlarını gerçekleştiremediklerini belirten öğretim üyeleri neden olarak sınıf mevcutlarının çokluğunu ve dinleyenlerin aktif katılım için isteğinin olmasını belirtmişlerdir.

Öğretim üyelerinin %20.5'i kursta kazandıkları bilgi ve becerileri kendi birimlerindeki meslektaşlarına aktarmak için çeşitli düzenlemeler yapmışlardır. Bu düzenlemeler eğitim becerileri seminer dizileri, kurs programının tanıtımı, interaktif yöntemleri tanıtma,

Tablo 2. Öğretim üyelerinin kurstan kazandıkları bilgi ve becerileri kendi eğitim pratiklerinde uygulama durumları (n=85)

Sorular	"Uyguluyorum"* yanıtı veren öğretim üyeleri yüzdesi					
	Uzman n= 17	Doçent n= 32	Profesör n= 36	Toplam n= 85	İstatistik x ²	p
Öğrencileri soru sormaya özendiriyorum	93.8	93.8	94.4	94.0	0.02	0.991
Ders araçlarımı (slayt, asetat) yeniden düzenledim	93.8	93.8	88.6	91.6	0.70	0.703
Öğrencilerle sıcak ilişkiler kuruyorum	100.0	81.3	91.7	89.3	4.29	0.116
Yazmasam da amaç/öğrenim hedefi oluşturuyorum	93.8	87.1	88.6	89.0	0.49	0.782
Birkaç eğitim yöntemini (grup çalışması, soru-cevap vs.) bir arada kullanıyorum	100.0	81.3	86.1	86.9	3.33	0.189
Dersi değerlendirme kriterlerimi yeniden düzenledim	81.3	71.0	74.3	74.4	0.59	0.746
Öğrencilerden ders sırasında dersimle ilgili geri bildirim alıyorum	75.0	65.6	77.8	72.6	1.31	0.518
Ders araçlarımın (slayt, aset vb..) sayısını azalttım	68.8	74.2	70.6	71.6	0.18	0.912
Öğrencileri değerlendirme kriterlerimi gözden geçirdim	68.8	68.8	72.2	70.2	0.12	0.942
Öğrencilerden ders sonrasında dersimle ilgili geri bildirim alıyorum	62.5	74.2	63.6	67.5	1.04	0.594
Yazılı amaç/öğrenim hedefi oluşturuyorum	68.8	60.0	57.1	60.5	0.62	0.732
Diğer öğretim üyelerine eğitimi kolaylaştıran yöntemlerde teknik destek oluyorum	50.0	46.9	54.5	50.6	0.39	0.824
Isınma uygulaması ile derse başlıyorum	43.8	50.0	28.6	39.8	3.34	0.188

*Kesinlikle uyguluyorum ve uyguluyorum yanıtları birleştirilmiştir. Diğer yanıtlar emin değilim, uygulamıyorum ve kesinlikle uygulamıyorum şeklindedir.

çoktan seçmeli sınavlar için soru hazırlama konu başlıklarını içermektedir. Düzenleme yapmadığını belirtenler de "uygun ekip oluşmadı", "diğer öğretim üyeleri isteksiz ve ihtiyaç duymuyorlar", "nasıl daha iyi ders verilir? tartışması yok, olduğunda da en iyi dersi anlattıklarını düşünüyorlar" gibi ifadeleri kullanmışlardır.

Öğretim üyelerine kursların İstanbul Tıp Fakülte'sindeki eğitimin iyileştirilmesi üzerine olumlu etkisi olup olmadığı sorulduğunda %41'i kesinlikle, %47'si kısmen olumlu etkisi olduğunu, %10.8'i de bundan emin olmadığını, %1.2'si kesinlikle olumlu bir etkisi olmadığını ifade etmişlerdir.

Öğretim üyelerinden soruların yanıtları dışında söylemek istedikleri görüşlerini ayrıca belirtmeleri istenmiştir. 13 kişi bu soruyu yanıtlamıştır. Bu görüşler: "Kurstan sonraki eğitim uygulamalarım da daha çok zevk alıyorum, öğrencilerin derslerdeki davranışlarını daha fazla anlayabiliyorum", "Her öğretim üyesi kendi sunuş tekniklerini kontrol listesi ile değerlendirebilse motivasyon ve öğrenme isteği artar", "Bazı öğretim üyelerinin daha iyi ders vermesi öğrencilerin bile dikkatini çekti", "Öğrenci boyutu dikkate alınmalı, eğitimin iyileştirilmesi için öğrencilerin de tavizsizce eleştirilmesi, kurstan geçmesi gerekiyor", "Bütün öğretim üyeleri-

Tablo 3. Eğitimde kazandıkları bilgi ve becerileri kullandığını söyleyen öğretim üyelerinin kursun etkilerini değerlendirmeleri

Sorular	"Katılıyorum"* yanıtı veren öğretim üyeleri yüzdesi			
	Uzman n= 15	Doçent n= 30	Profesör n= 30	Toplam n= 75
Her ders/toplantıda amaç ve öğrenim hedeflerini aktarmanın olumlu etkisi oldu	80.0	86.7	80.0	82.7
Yeni ders malzemelerinin (slayt, asetat, model) kullanılması dersin etkisini artırdı	86.7	83.3	74.2	80.3
Soru-cevap, vaka örneği, vaka tartışması gibi teknikler öğrencinin derse katılımını artırdı	100.0	100.0	93.3	97.2
Sözsüz ve sözlü iletişim becerilerini uygulayabildim	75.0	70.4	62.1	67.6
Her ders/toplantıdan sonra öğrenciler düşündüklerini açıklıkla ifade ettiler	93.3	80.0	69.7	78.2
Öğrenciler daha çok soru sormaya başladılar	88.2	75.0	68.6	75.0
Öğrencilerden aldığım geri bildirimleri sonraki dersleri hazırlarken dikkate aldım	100.0	95.2	96.2	96.6
Çevremdeki diğer insanlarla daha iyi anlaşıyorum	50.0	69.6	52.0	58.3
Diğer öğretim elemanlarıyla daha iyi anlaşıyorum	50.0	50.0	40.0	45.8

*Kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum yanıtları birleştirilmiştir. Diğer yanıtlar emin değilim, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum şeklindedir.

nin bu kurslara katılımı sağlanarak eğitim-öğretim hedef ve uygulamalarında asgari birlik sağlanmasına çalışılmalı", "Az sayıda öğretim üyesinin kişisel özverisi ile sürdürülen bu kursların fakültemizin tüm öğretim üyelerine ulaştırılabilmesi için yeni düzenlemeler gerekli" olduğu yönündedir.

TARTIŞMA

Tıp eğitimindeki sorunlar tartışılırken, eğitimin amacı ve içeriği ile birlikte üzerinde durulan önemli noktalardan birisi de tıp eğitimcilerinin yeterliliği konusudur (2,5,6). Tıp eğitiminin başarısı açısından tıp eğitimcilerinin alanlarındaki uzmanlıkları yanında iyi birer eğitimci olmaları da gerekmektedir (1).

Bu tür kursların hemen bitimindeki değerlendirmeler, çok büyük çoğunlukla kursların etkisinin olumlu olduğunu göstermiştir. Araştırmamıza dayanak olan fakültemizdeki eğitici eğitimi kurslarının sonunda yapılan değerlendirmeler öğretim üyelerinin kurstan

memnun ayrıldığını göstermektedir (3). Türkiye'de benzeri kursların yapıldığı Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde de kurs sonundaki değerlendirme sonuçları olumlu etkiyi göstermekte ve kurs katılımcıları, bu kursların tıp eğitimcileri için öncelikli olması gerektiğini belirtmektedirler (9). Başka bazı ülkelerde de "eğitici eğitimi" kurslarının olumlu etkilerinin olduğu belirlenmiştir (4,7).

Bizim değerlendirme araştırmamızın yukarıda sözü geçen çalışmalardan farkı, kurs bitiminden en az 6 aylık bir süre geçtikten sonra yapılmış olmasıdır. Yoğun bir emek harcayarak yürütülen eğitim programlarının değerlendirmesinin yeterli yapılmadığı ve bunun önemli bir eksik olduğu eğitim ile ilgili çevrelerde ifade edilen bir konudur. Bu çalışma ile bu eksik bizim fakültemizde bir ölçüde giderilmiş olmaktadır. Bulguların da gösterdiği gibi öğretim üyelerinin %72.9'u kurs sırasında öğretilenleri işyerlerinde kullanabildiklerini, %84.7'si kursun eğitmen olarak kendilerine güvenlerini artırdığını be-

lirtmişlerdir. Kurstan sonraki ders ve uygulamalarında kullanabildikleri bilgi ve becerilerden "öğrencileri soru sormaya özendirme" ilk sırada yer almaktadır. Kazandıkları bilgi ve beceriyi kullandıklarını söyleyen öğretim üyeleri çeşitli eğitim yöntemlerini kullanmanın olumlu etkileri olduğunu büyük çoğunlukla ifade etmişlerdir. Benzer şekilde kurstan sonra öğrencilerin soru sorması, geri bildirimde bulunması gibi öğrencilerle etkileşimin arttığını belirten görüşler çoğunluktadır. Özetle kurstan 6 ay sonra da kursların etkisinin olumlu olduğu görülmektedir.

Araştırmamızın kursun kalıcı etkilerini belirlemede kurs bitiminde yapılan değerlendirmelerden daha seçici olduğunu düşünsek de bu etkilere yine de temkinli yaklaşmak daha doğru olacaktır. Çünkü araştırma öğretim üyelerinin görüşlerini yansıtmaktadır. Oysa eğitimin çok önemli diğer bileşenleri olan öğrencilerin ve sistemin işleyişinin bu değerlendirmelerde dikkate alınması, hatta gözlemle de bilgi toplanması gerekmektedir. Ancak etik olarak, öncelikle gönüllü olarak programa katılan öğretim üyelerinin kendi görüşlerinin alınmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür. Tıp fakültelerinde tıp eğitimi sorunlarını tek başına bu tür kursların çözebileceğini düşünmek yanıltıcı olsa da, bu kursların öğretim üyelerini motive ettiği ve yeni başlangıçlar yaratmada olumlu gelişmelere ortam hazırlayabileceği de göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKLAR

1. Anon. The Edinburgh Declaration. *Lancet* ii:462 (1988).
2. David TJ, Patel L: Adult Learning Theory, Problem Based Learning And Paediatrics. *Archives Of Disease In Childhood*, 73:357 (1995).
3. Erbaydar S, Yolsal N, Ortaylı N, Aydın Z, and Bulut A: Experience of Istanbul Faculty of Medicine on Training of Trainers. Network of Community-Oriented Educational Institutions for Health Sciences. Training Professionals for Future Health Care: Interaction between Health Care and Education, September 5-10, Abstract book:86, Linköping, Sweden (1999).
4. Fiorini VML, Chies AB, Nunes AP, et al: Evaluation Of Tutors' Training Programme At Marilia Medical School, Brazil. Network of Community-Oriented Educational Institutions for Health Sciences. Training Professionals for Future Health Care: Interaction between Health Care and Education, September 5-10, Abstract book:87, Linköping, Sweden (1999).
5. Fraser CR: Undergraduate Medical Education: Present State and Future Needs. *BMJ* 303:41(1991).
6. Gilbert J: Educational Handbook For Health Personnel, World Health Organisation, Geneva (1977).
7. Gonzalez E, Salas C, Munoz C, Solano R, et al: Immersion Courses: A Practical Approach to Faculty Development for PBL. Network of Community-Oriented Educational Institutions for Health Sciences. Training Professionals for Future Health Care: Interaction between Health Care and Education, September 5-10, Abstract book:89, Linköping, Sweden (1999).
8. Newble D, Cannon R: A Handbook For Medical Teachers. Third Edition. Kluwer Academic Publishers London (1996).
9. Saçaklıoğlu F, Çiceklioğlu M and Türk M: Evaluation Of Training Teachers As Educators Programme in Ege University Faculty Of Medicine. Network of Community-Oriented Educational Institutions for Health Sciences. Training Professionals for Future Health Care: Interaction between Health Care and Education, September 5-10, Abstract book:90, Linköping, Sweden (1999).
10. Sullivan R, Magarick R, Berthold N: Clinical Training Skills For Reproductive Health Professionals, JHPIEGO Corporation, Baltimore (1995).
11. Training Trainers For Development. The CEDPA Training Manual Series Volume I. The Centre For Development And Population Activities, Washington D. C. (1995).